

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни

“ГЕОПОЛІТИКА”

(для бакалаврів, магістрів)

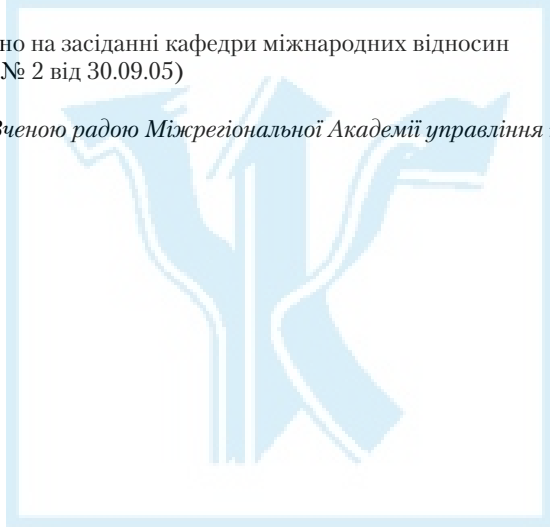
МАУП

Київ 2005

Підготовлено доцентом кафедри міжнародних відносин *А. Г. Гольцовим*

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин
(протокол № 2 від 30.09.05)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Гольцов А. Г. Навчальна програма дисципліни “Геополітика” (для бакалаврів, магістрів). – К.: МАУП, 2005. – 26 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Геополітика”, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2005

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Професійна підготовка студентів, які навчаються за спеціальністю “Політологія”, передбачає вивчення в V семестрі навчальної дисципліни “Геополітика” Метою вивчення курсу є глибоке усвідомлення студентами теоретичних основ геополітики, сутності геополітичних процесів у сучасному світі, особливостей геостратегії провідних держав світу, а також української геополітики.

Зміст курсу охоплює широке коло питань: поняття про геополітику як міждисциплінарну наукову дисципліну, особливості її об’єкта, предмета, методів і функцій; головні категорії геополітики, її закони, геополітичні епохи; геополітична свідомість та її прояви; розвиток геополітичних ідей у давню епоху, Середньовіччя та в новий час; провідні теорії класичної геополітики; провідні школи і теорії сучасної геополітики; геополітична структура сучасного світу; геостратегія на міжнародній арені США, ЄС і провідних європейських держав (передусім Великобританії, Франції, Німеччини), Російської Федерації, провідних азійських держав (насамперед Китаю, Японії, Індії, Ірану, Туреччини), провідних держав Африки та Латинської Америки; виникнення, розвиток і проблеми врегулювання геополітичних конфліктів у сучасному світі; формування української геополітичної думки, геополітичні концепції іноземних вчених щодо України, основні проблеми геостратегії України на міжнародній арені.

Внаслідок засвоєння навчального курсу студенти повинні *уміти*:

- визначати тенденції розвитку геополітичної ситуації у світі в цілому та окремих його регіонах;
- аналізувати геополітичне положення окремих держав світу;
- виявляти фактори, що впливають на зовнішню політику держави;
- визначати головні напрями геостратегії держав на міжнародній арені;
- аналізувати передумови і фактори сучасних геополітичних конфліктів, різноманітні аспекти їх врегулювання;
- прогнозувати перспективи розвитку геостратегічних векторів зовнішньої політики України.

Невіддільною складовою якісного опанування теоретично складним навчальним курсом є ефективна самостійна робота студентів. Необхідна постійна систематична робота з різноманітними джерелами інформації: підручниками, навчальними посібниками, енциклопедіями, словниками, науковими монографіями та статтями, науково-популярною літературою тощо.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“ГЕОПОЛІТИКА”

№ пор.	Назва теми
1	Геополітика як міждисциплінарна наукова дисципліна
2	Основні категорії геополітики
3	Розвиток геополітичних ідей
4	Сучасні геополітичні теорії
5	Геополітична структура сучасного світу
6	Геополітика держави
7	Геостратегія США
8	Геостратегія провідних європейських держав
9	Геостратегія Росії
10	Геостратегія провідних держав Азії
11	Геостратегія провідних держав Африки та Латинської Америки
12	Геополітичні конфлікти в сучасному світі
13	Українська геополітика

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни
“ГЕОПОЛІТИКА”

Тема 1. Геополітика як міждисциплінарна наукова дисципліна

Поняття про геополітику. Різні підходи до розуміння сутності. Об'єкт геополітики. Рівні дослідження: глобальний, макрорегіональний, регіональний, субрегіональний, державний. Предмет геополітики: різні підходи до визначення. Основні методи сучасної геополітики: порівняльний, генетичний, соціально-психологічні, функціональний, біхевіористичний, системний тощо. Основні підходи до визначення співвідношення між політичною географією та геополітикою: конструктивістський, просторовий, абстрактно-теоретичний.

Структура геополітики. “Фундаментальна” і прикладна геополітика. Геостратегія. Доктринально-нормативна й оціночно-концеп-

туальна геополітика. Теоретична, глобальна, аналітична, прикладна, етатична геополітика. Зовнішня та внутрішня геополітика.

Міжпредметні зв'язки геополітики.

Провідні функції геополітики: світоглядно-ідеологічна, методологічна, пізнавальна, управлінська, прогностична, просвітницька та ін.

Актуальні завдання сучасної геополітики

Література [1; 3; 6; 7; 9; 10; 14; 18; 19; 22; 23; 78; 85]

Тема 2. Основні категорії геополітики

Геополітична свідомість як специфічна духовна реальність (феномен). Фактори, що впливають на геополітичну свідомість. Існування людей (суспільства) в часі та просторі. Географічне середовище. Спосіб життя людей. Духовні феномени. Історичний розвиток геополітичної свідомості. Універсальні геополітичні моделі світу в людській свідомості. Регіональні геополітичні моделі. Національні геополітичні моделі. Містика геопростору і геополітична реальність.

Головні джерела геополітики: цивілізаційний підхід; воєнно-стратегічні теорії; географічний детермінізм.

Геополітичний простір, його сутність. Уявний і реальний геополітичний простір

Геополітичні поля. Ендемічне поле. Прикордонне поле. Перехресне поле. Тотальне поле. Геополітична опорна точка. Метаполе.

Геополітичні відносини. Геополітичний інтерес. Геополітична експансія. Геополітичний баланс сил. Геополітичний код (кодекс) держави. Геостратегія держави на міжнародній арені, типи геостратегій.

Форми контролю над геопростором: політичний (прямий чи опосередкований); воєнний (прямий чи опосередкований); економічний; ідеологічний; цивілізаційний; культурний; комунікаційний; демографічний; інформаційний.

Категорії контролю над геопростором: наземний; океанічний; повітряний; космічний.

Закони геополітики: закон фундаментального дуалізму — протистояння телурократії й таласократії; посилення фактора простору в людській історії; закон синтезу суходолу і моря. Дискусійність існування законів геополітики.

Геополітичні епохи: Вестфальська система міжнародних відносин, її руйнування внаслідок Великої французької революції; Віденська епоха, її трансформації; Берлінська епоха; Версальська епоха — Вер-

сальсько-Вашингтонська система; Потсдамська (Ялтинсько-Потсдамська) епоха, біполярний світ, його трансформації; сучасна геополітична епоха багатопольярного світу.

Література [1; 3; 7; 9; 10; 14; 15; 18; 19; 21–23; 34; 44; 79; 86]

Тема 3. Розвиток геополітичних ідей

Основні підходи до періодизації розвитку геополітики.

Геополітичні мотиви у працях вчених Давнього Сходу.

Формування геополітичних ідей в античну епоху. Зародження географічного детермінізму. Географічний детермінізм у працях Парменіда, Гіппократа, Геродота, Аристотеля, Полібія та ін.

Вчення Ібн Гальдуна, теорія історичних циклів.

Географічний детермінізм як основа політико-географічних ідей нового часу. Погляди Ж. Бодена, Ш. Монтеск'є, Й. Гердера, І. Канта, А. Гумбольдта, К. Ріттера, Г. Гегеля, Г. Бокля та ін.

Географічний детермінізм у російській науці: наукові ідеї Л. І. Мечнікова, Б. Н. Чичеріна, С. М. Соловйова, В. О. Ключевського, І. Л. Солюєвича та ін.

Класична геополітика.

Зародження геополітики як науки. Геополітичні та політично-географічні погляди Ф. Ратцеля; органістична теорія держави; закони Ф. Ратцеля. Ідеї Ф. Ратцеля і геополітичний розвиток Другого рейху. Сутність теорії Р. Челлена, його пангерманізм, геополітичні погляди на ситуацію в Європі.

Теорія “морської могутності” А. Мехена. Складники “морської могутності”. Геополітичний аналіз ситуації у світі. Прогнози А. Мехена.

“Географічна вісь історії” Г. Маккіндера. “Хартленд”; “внутрішній півмісяць”; “зовнішній півмісяць”. Практична діяльність Г. Маккіндера у сфері зовнішньої політики Великої Британії. Трансформації в геополітичній моделі Г. Маккіндера в 40-х роках ХХ ст.

Посіблізм французької школи “географії людини” П. В. де ла Блаша.

Н. Спайкмен як ідейний спадкоємець Г. Маккіндера. Геополітична концепція “Рімленда” як прояв американського інтервенціонізму. Антирадянська спрямованість концепції Н. Спайкмена. Реалізм у зовнішньополітичній стратегії.

Німеччина в міжвоєнний період. Нацизм. Геополітичні погляди К. Гаусгофера “Життєвий простір” для германського народу. “Великі

простори”. Ідеї К. Гаусгофера і нацистська зовнішня політика. Геополітичні ідеї К. Шмітта — “геоюриспруденція”. “Геометодологія” А. Грабовскі. Неоднозначність ідей К. Шмітта й А. Грабовскі.

Вплив ідей М. Я. Данилевського на євразійство. Євразія як особливий світ — синтез Європи і Азії. Політична, економічна та культурна єдність Євразії. Ідеї М. С. Трубецького, Г. В. Вернадського, вчення про “місце розвитку” П. М. Савицького та ін.

Література [3; 6; 9; 10; 14; 17–19; 21–23; 44; 49; 67; 72; 85]

Тема 4. Сучасні геополітичні теорії

Провідні школи геополітичної думки (за Дж. Паркером): бінаристи, маргіналісти, тріналісти, зоналісти, центристи, плюралісти.

Атлантизм. Післявоєнний біполярний світ. “Холодна війна”. Розвиток геополітичних ідей А. Мехена, Г. Маккіндера, Н. Спайкмена. “Сфера безпеки” США. Контроль над “географічними центрами сили”. Геополітична структура світу Д. Мейнінга. Повітряна могутність. Вплив технологій на геополітику. Особливості британського атлантизму.

Мондіалізм. “Рада з міжнародних відносин” — С.Е.Р. (1921 р.). Більдерберзька група (1954 р.) “Тристороння комісія” — “Трилатераль” (1973 р.). Основні напрями діяльності мондіалістських організацій.

Поліцентризм — багатополярність світу. Трансформації геополітичної моделі світу Сола Б. Коена з 60-х до 90-х років ХХ ст.; геостратегічні сфери, геополітичні регіони. Сучасні підходи до поліцентричної моделі світу.

“Радикальна географія”. Критика імперіалізму. Протириччя сучасного світу.

П’ята Республіка у Франції; “континенталізм” в європейській геополітичній думці. “Нові права”: особливості геополітичних поглядів, А. де Бенуа, “Європа від Дубліна до Владивостока”. Ж. Тіріар, “Юна Європа”. Континенталістська концепція Й. Лохаузена. Взаємодія між Сходом і Заходом.

Загальнопланетарна (світова) геополітика в ракетно-ядерну та космічну епоху (П. Галлуа).

Консервативна геополітика. Спадкоємність щодо ідей класичної геополітики. Регіональна наука. Конфліктність світу. Циклічні теорії.

“Теорія конвергенції”, її витоки. Геополітика ядерної ери в історії людства.

Неомондіалізм. “Кінець історії” Ф. Фукуяма. Геоекономічна модель світу Ж. Атталі. Концепція К. Санторо.

Неолібералізм. “Неоатлантизм”. Уніполярна геополітична модель світу. Геополітична модель Євразії З. Бжезінського. Концепція “зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона: тенденції розвитку сучасного світу, сучасні цивілізації, конфлікти між ними, рекомендації країнам Заходу.

Неоевразійство як течія геополітичної думки. Теорія пасіонарності Л. М. Гумільова, її вплив на неоевразійські концепції. Провідні напрями неоевразійства.

“Критична” геополітика: основні напрямки досліджень.

Прикладна геополітика (в тому числі електоральна, етнічна та ін.).

Геополітика взаємозалежності, перспективи її розвитку.

Геоекономіка як сучасний перспективний напрям наукової думки.

Література [2; 3; 6; 8–14; 17–19; 23; 27; 28; 49; 51; 77; 85; 89]

Тема 5. Геополітична структура сучасного світу

Світова територіальна організація політичної сфери політичного життя. Геополітична структуризація світу. Таласократія і телурократія: проблеми реального існування і взаємодії. Геополітичні макрорегіони світу, їх структури. Геополітичні регіони. Геополітичні субрегіони. Військово-політичні регіони у світі.

Біполярна геополітична модель світу після Другої світової війни.

Сучасна глобалізація і геополітичний порядок. Глобальні політичні, економічні, соціальні, культурні та ін. процеси. Уніполярний світ – глобальний американський порядок або “новий світовий порядок”. Протиріччя між глобалізацією й регіоналізацією політичних процесів.

Багатополярна і багатоярусна геополітична модель сучасного світу. Фактори державної могутності в сучасному світі. Фактори, що впливають на розстановку сил у світі. Основні сфери боротьби і конкуренції; цивілізовані методи боротьби і конкуренції. Сфери співробітництва між державами; основні методи співпраці.

Багатополярна геополітична модель світу Й. Галтунга.

Цивілізації в сучасному світі. Геополітична взаємодія цивілізацій на міжнародній арені: співпраця і конфлікти. Світова цивілізація: міф чи реальна перспектива.

Геокономічна структура сучасного світу. Моделі “Північ” — “Південь”, “Захід” — “Схід”. Модель світу відповідно до теорії І. Валлерстайна. Великі геокономічні простори на Землі, тенденції їх розвитку. Основні геокономічні трансформації. Багатополюсний і багатоярусний геокономічний світ. Соціально-економічні макрорегіони, регіони, субрегіони світу. Загальносвітова та регіональна економічна інтеграція: сутність, протиріччя, перспективи розвитку.

Геополітика і Світовий океан. Державні території у Світовому океані: проблеми визначення та контролю. Території зі змішаним правовим режимом: виняткові економічні зони, континентальний шельф прибережної держави. Міжнародний район морського дна: особливості правового режиму. Міжнародні протоки: геополітичне положення, особливості контролю. Міжнародні канали: геополітичне положення, контроль над каналами.

Арктика: геополітичне положення. Арктичні сектори. Геополітика арктичних держав. Антарктика, Антарктида. Правовий режим Антарктики. Перспективи розвитку геополітичної та міжнародно-правової ситуації.

Література [2; 4; 9; 11–13; 17; 18; 24–26; 34; 35; 40; 51; 76; 82; 84; 85]

Тема 6. Геополітика держави

Держава як основний елемент геополітичної структури світу.

Геополітичне положення держави. Основні характеристики геополітичного положення держави.

Державний геополітичний простір, його складові. Державний кордон. Типи державних кордонів. Встановлення державних кордонів. Зміни державних кордонів. Провідні функції державних кордонів.

Геостратегія держави на міжнародній арені, типи геостратегій.

Геополітичні коди (кодекси) зовнішньої політики держав. Геополітичні інтереси держави. Національні інтереси держави: проблеми визначення і реалізації. Захист “законних” національних інтересів.

Національна безпека держави, її складові. Геополітика держави як забезпечення національної безпеки.

Внутрішньодержавна геополітична структура. Геополітичні регіони. Геополітичні аспекти регіональної політики.

Література [2; 9; 10; 14; 18; 33; 50; 57; 61; 71; 83; 88; 90]

Тема 7. Геостратегія США

Історичний розвиток геополітики США. “Доктрина Монро”. Геополітичне розширення США в XIX ст. Концепція “ізоляціонізму”. Політика (геополітика) “великого кийка”. Прояви інтервенціонізму наприкінці XIX ст., під час Першої світової війни. Геополітика США міжвоєнного періоду. Геополітика США періоду Другої світової війни.

Ідеї Н. Спайкмена й інтервенціонізм у післявоєнній геополітиці США. Геополітика США періоду “холодної війни”. Доктрина Г. Трумена. План Маршалла. Політика “стримування” по відношенню до СРСР. Геополітика “гнучкого реагування”. “Прагматична практика силової політики” – період “розрядки”. Період загострення відносин після вторгнення СРСР до Афганістану. Боротьба за геополітичний контроль над космічним простором. Руїнування соціалістичного табору та СРСР; геополітична першість США.

Неоатлантизм у теорії і зовнішній політиці США. Геополітична експансія США до басейну Перської затоки – “Буря в пустелі”. “Новий світовий порядок” під егідою США. “Національні інтереси” США. Геостратегія США на Балканах і Близькому Сході в 90-х роках XX ст. “Гуманітарна інтервенція” США до Югославії. Геостратегія США після 11 вересня 2001 р. Окупація Афганістану. Вторгнення до Іраку. Боротьба з тероризмом і забезпечення геополітичних інтересів США.

Роль США в НАТО. Геостратегія США в Європі. Геополітичні інтереси США в регіоні. Взаємовідносини США з провідними державами Західної Європи. Геостратегія США по відношенню до країн Центральної та Східної Європи.

Геостратегія США щодо сучасної Росії. США і Російська Федерація: спільні інтереси, взаємодія і протиріччя на міжнародній арені.

Геостратегія США щодо КНР. Геополітичні та гео економічні суперечності між США і Китаєм: змагання за лідерство. Геополітика США щодо Японії. Геостратегічний “Джакотський трикутник”. Геостратегія США у Південно-Східній та Південній Азії. Сучасна геостратегія США на Близькому Сході.

Геополітичні інтереси США в Африці. Геостратегія США щодо країн Північної та Тропічної Африки.

Геостратегічна роль США в Америці. Геоелектронічна інтеграція в НАФТА. Геополітичні інтереси США в Латинській Америці. Геополітичний контроль США над Латинською Америкою: засоби здійснення, проблеми утримання.

Література [2; 4; 9; 10–13; 25; 56; 58; 62; 68; 69]

Тема 8. Геостратегія провідних європейських держав

Геополітичні та геоелектронічні аспекти утворення і розвитку ЄОВС – ЄЕС – ЄС. Військово-політичний аспект євроінтеграції. Розширення ЄС на схід: геополітичні та геоелектронічні наслідки. Трансформація ЄС в наднаціональну спільноту: основні засади, сучасні проблеми і перспективи. Геополітичні перспективи подальшого розширення ЄС.

НАТО: геополітичні засади створення і розвитку. НАТО часів “холодної війни”. Зміна пріоритетів у діяльності НАТО після руйнації Варшавського договору. Геополітичне розширення НАТО, основні наслідки. Сучасна геостратегія НАТО. Участь у “гуманітарних інтервенціях”. Стратегія щодо мирного розв’язання конфліктів.

Геополітика Великобританія в післявоєнний період. Співдружність націй і геополітичний контроль Великобританії. Геостратегія Великобританії при уряді М. Течер. Геополітика Великобританії в Європі; євроінтеграційний “скептицизм”. Геополітичні інтереси Великобританії в різних регіонах світу. Сучасна геостратегія Великобританії: союзницькі відносини зі США, участь в операціях в Іраку та Афганістані.

Геополітика післявоєнної Франції. Геостратегія Франції на міжнародній арені при президенті Ш. де Голлі (“Голлістський геополітичний кодекс”). Відносини Франції й Німеччини: нова геополітична модель. Ядерний та космічний аспекти геополітики Франції. Відносини між Францією і США: геополітична взаємодія і протистояння. Геополітичні інтереси Франції в Африці. Роль Франції в сучасних євроінтеграційних процесах.

Формування нової геополітичної моделі сучасної ФРН. Геостратегія об’єднаної Німеччини в Європі: відносини із “західними” партнерами, зокрема Францією; геостратегія в Центрально-Східній Європі. Геополітичні відносини зі США: спільні та протилежні позиції.

Політика щодо Росії. Україна в німецькій геостратегії. Посилення ролі в НАТО, ЄС, ОБСЄ та інших структурах європейської безпеки. Геополітичні інтереси Німеччини в інших регіонах світу. Посилення силового військового компонента — нова військова доктрина.

Геополітична ситуація в Середземномор'ї. Регіон гео економічного співробітництва. Роль НАТО в регіоні. Сучасна Італія на міжнародній арені: гео економічний прагматизм і прояви проамериканських напрямів геополітики. Іберійські країни (Іспанія та Португалія): участь в ЄС, НАТО, геополітика в Латинській Америці.

Країни Центральної та Східної Європи. Особливості постсоціалістичного розвитку. Геостратегічний вектор більшості країн у 1990-х — на початку 2000-х рр. — вступ до НАТО і ЄС: передумови, шляхи та результати реалізації. Геополітичні інтереси держав Центральної та Східної Європи в НАТО і ЄС. Взаємовідносини держав регіону зі США. Взаємини країн регіону з Росією: сучасний стан, проблеми та тенденції розвитку.

Література [2; 4; 9; 10–13; 25; 28; 31; 45; 48; 52; 56; 58; 63; 68; 69; 84; 86; 87; 91]

Тема 9. Геостратегія Росії

Російська Федерація — “геополітична спадкоємиця” СРСР. Погіршення геополітичного положення після руйнації СРСР, зниження геополітичного статусу. Територіальні проблеми у відносинах із сусідами; завдання врегулювання.

“Прозахідна” складова російської геополітики. Непослідовність дій правлячої еліти у співпраці із Заходом.

“Консервативний” напрям російської геополітики. Створення Євразійської імперії. “Ліберальна імперія”.

Прояви реалістичної геополітики Росії в багатопольному світі.

Прагнення до геостратегічного контролю над колишніми республіками СРСР — нині країнами СНД. “Ташкентська група”. “ЄвразЕС”. Гео економічний проект створення Єдиного економічного простору (ЄЕП). Геостратегія Росії в пострадянських державах Східної Європи. Геостратегія Росії в Закавказзі. Геостратегія Росії щодо Казахстану та держав Нової Центральної Азії.

Геостратегічний вектор на співпрацю з Китаєм: проблеми реалізації, можливі наслідки для Росії й світу. Геополітичні аспекти взаємовідносин між Росією та Японією.

Геостратегія Росії в Південній Азії. Орієнтація на Індію — “старий” радянський вектор.

Геостратегія Росії на Середньому Сході — “іранський вектор”.

Геостратегія Росії на Близькому Сході. Колишні радянські і нинішні геополітичні інтереси, шляхи їх реалізації.

Відносини Росії з ЄС: сучасний стан, проблеми і перспективи. Взаємовідносини Росії з НАТО: геополітичні суперники чи союзники? Відносини Росії з провідними країнами Європи: Німеччиною, Великобританією, Францією, Італією. Геостратегія Росії щодо країн Центральної та Східної Європи.

Геостратегія Росії щодо України.

Внутрішня геополітика Росії. Проблеми взаємовідносин між “центром” і суб’єктами федерації. Зміцнення владної “вертикалі”. Північний Кавказ — “гаряча точка”, лінія геополітичної напруги.

Література [2; 4; 9; 25; 34; 35; 38; 43; 48; 51; 54; 68; 69; 73; 75; 79]

Тема 10. Геостратегія провідних держав Азії

Геополітичне положення КНР. Геополітична ідея “Великого Китаю”: історичне коріння. Зростання геополітичної могутності Китаю: економічні, демографічні, військові аспекти. Геостратегічне партнерство між Китаєм і Росією: проблеми та перспективи. Геополітичні і гео економічні аспекти взаємовідносин між КНР і США. Геополітична проблема Тайваню. Геостратегія КНР у Центральній Азії та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Демографічна “м’яка” експансія Китаю до країн Південно-Східної Азії, Росії (Далекого Сходу та Сибіру).

Японія як геостратегічний союзник США у військово-політичній сфері; конкуренти в гео економічному просторі. Геополітичні проблеми у взаємовідносинах між Японією й Росією. Взаємовідносини між Японією і Китаєм: основні проблеми. Гео економічна стратегія Японії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні

Геополітичні проблеми утворення незалежної Індії. Індійський кодекс неприєднання. П’ять принципів мирного співіснування — “Панча шила”. Взаємовідносини між Індією і Пакистаном; лінія геополітичного напруження в Кашмірі. Відносини між Індією і КНР — двома “полюсами” геополітичної сили. Геостратегія Індії в басейні Індійського океану.

Ісламський світовий порядок. “Ісламська декларація прав людини”. Відсутність геополітичного гегемона в ісламському світі. Геополітичні проблеми взаємовідносин ісламського і західного світів.

Геополітичний регіональний центр сили в Південно-Східній Азії — Індонезія. Пакистан як “полюс сили” в Південній Азії; наявність ядерного озброєння.

Геоелектронічний потенціал Ірану. Теократизм у політичному житті. Відмова від “експорту ісламської революції”. Іран як геополітичний актор у Перській затоці, Закавказзі, Середній Азії. Геополітичне напруження між США та Іраном.

Геополітика Туреччини. “Пантюркізм” у сучасній турецькій геостратегії. Відносини з Грецією. Геополітичні аспекти проблеми Кіпру. Геостратегічний вектор на інтеграцію до ЄС. Туреччина — геополітичний форпост НАТО в Азії. Стабілізаційна роль у Чорноморському регіоні. Вплив Туреччини на геополітичну ситуацію в Закавказзі та Середній Азії.

Роль нафтовидобувних арабських держав у світовому геоелектронічному просторі. Арабські країни; спільні риси геополітики. Геополітична роль Саудівської Аравії. Проблема утворення держави Палестина як дна з ключових у відносинах між Заходом та ісламським світом. Геополітичне протистояння між арабськими країнами та Ізраїлем. Прагнення США встановити геополітичний контроль над Близьким Сходом.

Література [2; 4; 9; 12; 13; 25; 26; 34; 39; 58; 68; 69]

Тема 11. Геостратегія провідних держав Африки та Латинської Америки

Геополітичні процеси на континенті. Регіональна інтеграція; трансформація ОАЄ в АС. Економічні проблеми більшості африканських країн. Вплив західних держав на геополітичний і геоелектронічний простір Африки. Міжетнічні і міжрелігійні конфлікти на теренах Африки, проблеми врегулювання. Провідні африканські “геополітичні гравці”. Західний вектор і, одночасно, “девестернізація” в геополітиці африканських країн.

Арабські країни Північної Африки. Геополітична роль Єгипту. Геостратегія Лівії на міжнародній арені. Магрибські країни: особливості геополітики і геоелектроніки.

Нігерія як найбільша за демографічним потенціалом країна Африки; зовнішня та внутрішня геополітика Нігерії.

Південна Африка — провідна країна континенту за економічним розвитком. “Африканізація” політичного життя. “Африканський ренесанс” і активна зовнішня політика.

“Західна” модель політичного розвитку більшості держав Латинської Америки. Основні політичні й економічні проблеми. Гегемоністський вплив США на геополітичний і гео економічний простір Латинської Америки: історія і сучасність. Інтеграційні процеси в Латинській Америці. Субрегіональні інтеграційні угруповання. Розвиток відносин з країнами Європи, зокрема, іберійськими. Антиамериканські тенденції в геополітиці окремих держав Латинської Америки.

Особливості геополітики Мексики; протиріччя між латиноамериканською солідарністю й економічною інтеграцією зі США.

Особливості сучасного політичного і економічного розвитку Бразилії; основні проблеми. Геополітична і гео економічна роль Бразилії в Латинській Америці. Геостратегія Бразилії на міжнародній арені.

Антиамериканський “антиімперіалізм” у геостратегії Куби. Підтримка геостратегічного курсу Куби з боку окремих латиноамериканських держав, зокрема Венесуели.

Література [2; 4; 9; 12; 13; 25; 26; 34; 39; 58; 68; 69]

Тема 12. Геополітичні конфлікти в сучасному світі

Війна як інструмент геополітики в історії людства. Геополітичний конфлікт, типи геополітичних конфліктів. Політичні, ідеологічні, економічні, соціальні, етнокультурні та інші конфлікти в сучасному світі. Міжцивілізаційні конфлікти (за С. Хантінгтоном), можливості їх попередження.

Інформація як провідний ресурс майбутнього розвитку людства. Інформаційна геополітика. Геоінформаційний контроль; основні засоби здійснення. Геоінформаційні конфлікти: виникнення, особливості розвитку, можливі наслідки, небезпека переростання в інформаційні війни.

Воєнно-політичний конфлікт. Головні фактори, що викликають воєнно-політичні конфлікти. Виникнення і розвиток воєнно-політичного конфлікту. Об’єкт, предмет, засоби, суб’єкти воєнно-політичного конфлікту.

Типології воєнно-політичних конфліктів: за ієрархічним рівнем сторін, ступенем їхньої організованості, структурними співвідношеннями між ними; предметною сутністю; видами озброєнь; характером воєнних дій; масштабами; тривалістю; інтенсивністю; наслідками та ін.

Динаміка воєнно-політичних конфліктів. Типи стратегій держав. Основні етапи. Можливі результати воєнно-політичних конфліктів. Оцінка конфліктів на основі норм і принципів міжнародного права; моральна оцінка.

Динаміка і структура складної війни вздовж лінії міжцивілізаційного розлому (за С. Хантінгтоном).

Прогнозування воєнно-політичних конфліктів: основні процедури.

Врегулювання ВПК; основні засоби. Геополітичні аспекти проведення миротворчих операцій. Етапи врегулювання ВПК.

Геополітичний аналіз ВПК — географічних факторів ВПК, передконфліктної ситуації, політико-географічного положення вогнища конфлікту, виникнення і розвитку конфлікту в просторі, можливих шляхів розв'язання ВПК, територіальних аспектів врегулювання ВПК.

Поширення воєнно-політичних конфліктів у сучасному світі.

Література [2; 9; 25; 32; 39; 46; 60; 66; 70; 74; 76; 87]

Тема 13. Українська геополітика

Державна територія України, її кордони. Геополітичне положення України: глобальне, регіональне та локальне.

Геополітичні аспекти розвитку України. Античні часи. Дніпро як “геополітична вісь”. Київська Русь як політичний геопростір. Давньоруські князівства на теренах України. Експансія Великого князівства Литовського та Польського королівства. Річ Посполита. Територіальні зміни внаслідок визвольної війни XVII ст. Українські землі у XVIII ст. Україна під владою Російської та Австро-Угорської імперій. Відродження української державності; Україна під час громадянської війни. Україна у складі Радянського Союзу. Незалежна Україна.

Геополітична регіоналізація України. Внутрішня геополітика в Україні.

Розвиток геополітичної думки в українській науці. “Західний” напрям геополітичної думки: історичний контекст і сучасність. “Балтійсько-Чорноморська” геополітична концепція С. Рудницького. “Чорноморська” концепція Ю. Липи. “Промосковські” геополітичні погляди: історія і сучасність.

Україна в геополітичних концепціях закордонних вчених. Погляди російських геополітиків на Україну; широкий діапазон підходів: прорадянський, євразійський, слов’янофільський, правозахисний, ліберальний та ін. Україна в американській геополітиці: З. Бжезінський, Г. Кіссінджер, С. Хантінгтон та ін. Україна в концепціях польських, угорських, румунських геополітиків.

Провідні напрями розвитку геополітики в сучасній українській науці.

Проблеми визначення стратегії зовнішньої політики України після здобуття незалежності. Національні інтереси України, їх забезпечення. Забезпечення національної безпеки.

Особливості сучасної геостратегії України на міжнародній арені. Миротворча діяльність України в “гарячих точках” планети. Україна як регіональна держава.

“Східний” вектор зовнішньої політики України, його реалізація; участь України в СНД, проект створення Єдиного економічного простору (ЄЕП). Геополітичні аспекти взаємовідносин між Україною й Росією.

“Західний” вектор зовнішньої політики України; європейській вибір геополітичних пріоритетів; геостратегічний вектор на інтеграцію з ЄС; проблеми практичної реалізації. Геостратегічний вектор на інтеграцію з НАТО; шляхи реалізації. Геостратегія України в Центральній і Східній Європі.

Україна в світовому геоekonomічному просторі. Регіональна геоekonomічна стратегія України: участь у СНД; розвиток співпраці в ГУАМ; участь в ОЧЕС; ідея створення Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського регіону економічної співпраці.

Література [1; 5; 8; 9; 16; 20; 24; 30; 33; 36; 37; 42; 50; 53; 61; 64; 65; 71; 80; 83; 89; 90; 92]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття про геополітику: різні підходи.
2. Предмет та рівні геополітичних досліджень.
3. Основні методи геополітичних досліджень.
4. Провідні функції геополітики.
5. Співвідношення геополітики і політичної географії.
6. Основні джерела геополітики.
7. Провідні закони геополітики.
8. Основні геополітичні епохи.
9. Геополітичний простір. Геополітичні поля, їх типи.
10. Типи та категорії контролю над простором.
11. Геополітична свідомість, її витоки.
12. Геополітичне усвідомлення простору в різні історичні епохи.
13. Національна геополітична ідея, її формування і розвиток.
14. Географічний детермінізм у давню епоху та Середньовіччя.
15. Географічний детермінізм у новий час.
16. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля.
17. Геополітичні ідеї Р. Челлена.
18. Геополітичні ідеї у французькій школі “географії людини”.
19. Теорія “морської могутності” А. Мехена.
20. Геополітична теорія Г. Маккіндера.
21. Геополітична теорія євразійства.
22. Геополітична концепція Н. Спайкмена.
23. Геополітична теорія К. Хаусхофера і нацистська геополітика.
24. Основні геополітичні школи ХХ ст.
25. Атлантизм: основні геополітичні ідеї.
26. Поліцентризм, його сутність; геополітична модель С. Коена.
27. Геополітичні ідеї “радикальної географії”.
28. Геополітичні ідеї “континенталістів” і “нових правих”.
29. Мондіалізм; провідні мондіалістські організації.
30. Провідні неомондіалістські теорії.
31. Геополітична концепція “зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона.
32. Сучасні напрями геополітичних досліджень.
33. Геополітична модель Євразії З. Бжезінського.
34. Геополітичні ідеї неоевразійства.
35. Геополітична структура сучасного світу.
36. Багатополярна геополітична модель сучасного світу.
37. Геоекономічна модель сучасного світу.

38. Модель світу згідно з теорією І. Валлерстайна.
39. Основні особливості сучасних геополітичних процесів.
40. Цивілізаційні аспекти сучасних геополітичних процесів.
41. Типи територій у Світовому океані, геополітичний контроль над ними.
42. Геополітичний контроль над міжнародними протоками і каналами.
43. Геополітична ситуація в Арктиці й Антарктиці.
44. Геополітичне положення держави, його характеристики.
45. Геополітичний простір держави, його складові.
46. Державні кордони з геополітичної точки зору.
47. Геостратегія держави; типи геостратегії держав.
48. Геополітичні інтереси держави. Захист національних інтересів держави.
49. Геополітичні аспекти національної безпеки держави.
50. Геополітичні коди (кодекси) держав.
51. Історичні аспекти геостратегії США в XIX — першій половині XX ст.
52. Історичні аспекти геостратегії США після Другої світової війни.
53. Сучасна геостратегія США.
54. “Новий світовий порядок” США, його основні засади.
55. Геополітичні аспекти формування і розвитку Європейського Союзу.
56. Сучасна геостратегія Європейського Союзу.
57. Геостратегія сучасної Німеччини.
58. Геостратегія сучасної Франції.
59. Геостратегія сучасної Великобританії.
60. Геостратегія ЄС на міжнародній арені: історичні аспекти.
61. Геостратегія сучасної Російської Федерації.
62. Геостратегія Китаю на міжнародній арені.
63. Геополітична ідея “Великого Китаю”, її реалізація.
64. Геостратегія сучасної Японії.
65. Геостратегія сучасної Індії.
66. Геостратегія сучасної Туреччини.
67. Геостратегія Ірану на міжнародній арені.
68. Геостратегія арабських держав на Близькому Сході та в Південній Африці.
69. Геополітична ситуація в Африці.
70. Геостратегія Південної Африки на континенті.

71. Геополітична ситуація в Латинській Америці.
72. Геостратегія Бразилії на міжнародній арені.
73. Геополітичні конфлікти; основні типи геополітичних конфліктів.
74. Воєнно-політичні конфлікти; основні фактори воєнно-політичних конфліктів.
75. Типи воєнно-політичних конфліктів.
76. Стратегія держави у воєнно-політичному конфлікті.
77. Геополітичні аспекти врегулювання воєнно-політичних конфліктів.
78. Геополітичний аналіз воєнно-політичних конфліктів.
79. Інформаційні конфлікти й інформаційна геополітика в сучасному світі.
80. Геополітичне положення сучасної України.
81. Геополітична регіоналізація України. Внутрішня геополітика в Україні.
82. Розвиток геополітичної думки в Україні.
83. Україна в геополітичних поглядах російських геополітиків.
84. Україна в геополітичних поглядах американських геополітиків.
85. Геополітика і стратегія зовнішньої політики України.
86. Геостратегічний вектор України на інтеграцію з Європейським Союзом.
87. Геополітичні аспекти взаємодії України і НАТО.
88. Україна та держави Центральної та Східної Європи: геополітика взаємодії.
89. Геополітичні аспекти взаємовідносин України і Російської Федерації.
90. Регіональна геополітична і гео економічна стратегія України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Бибик В. М.* Політологія для політика і громадянина. — К.: МАУП, 2004. — 424 с.
2. *Бжезінський З.* Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. — Львів: Лілея-НВ, 2000. — 236 с.
3. *Василенко И. А.* Геополитика: Учеб. пособие. — М.: Логос, 2003. — 205 с.

4. *Василенко И. А.* Политическая глобалистика: Учеб. пособие. — М.: Логос, 2003. — 359 с.
5. *Василенко С. Д.* Україна: Геополітичні виміри в загальноєвропейському процесі. — Одеса: ОДМА, 2000. — 208 с.
6. *Гаджиев К. С.* Геополитика. — М.: Междунар. отношения, 1997. — 384 с.
7. *Гаджиев К. С.* Введение в геополитику: Учебник. — М.: Логос, 2003. — 432 с.
8. *Гаєвський Б. А.* Сучасна українська політологія: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1999. — 268 с.
9. *Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов.* — К.: МАУП, 2004. — 296 с.
10. *Дергачев В. А.* Геополитика. — К.: ВИРА-Р, 2000. — 448 с.
11. *Дергачев В. А.* Глобальная геоэкономика: Трансформация мирового экономического пространства. — Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2003. — 238 с.
12. *Діалог цивілізацій: нові принципи організації світу.* — К.: МАУП, 2002. — 232 с.
13. *Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації.* — К.: МАУП, 2003. — 376 с.
14. *Колосов В. А., Мироненко Н. С.* Геополитика и политическая география: Учебник. — М.: Аспект-Пресс, 2001. — 479 с.
15. *Мадіссон В. В., Шахов В. Л.* Політологія міжнародних відносин: Навч. посіб. — К.: Либідь, 1997. — 176 с.
16. *Мадіссон В. В., Шахов В. Л.* Сучасна українська геополітика: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2003. — 176 с.
17. *Мальський М. З., Мацях М. М.* Теорія міжнародних відносин. — Львів: ЛНУ, 2002. — 392 с.
18. *Нартов Н. А.* Геополитика: Учебник. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 359 с.
19. *Поздняков Э. А.* Геополитика. — М.: Прогресс-Академия, 1995. — 96 с.
20. *Політична система України: особливості становлення, тенденції розвитку.* — К.: Парламентське видавництво, 2002. — 328 с.
21. *Рудич Ф. М.* Політологія: Курс лекцій. — К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького, 2000. — 200 с.
22. *Сирота Н. М.* Основы геополитики: Учеб. пособие. — СПб.: ИВЭСЭП; Знание, 2001. — 136 с.

23. *Тихонравов Ю. В.* Геополитика: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 269 с.
24. *Україна* в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф. М. Рудича. — К.: МАУП, 2002. — 488 с.
25. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций. — М.: Изд-во АСТ, 2003. — 603 с.
26. *Экономическая, социальная и политическая география мира. Регионы и страны* / Под ред. С. Б. Лаврова, Н. В. Каледина. — М.: Гардарики, 2002. — 928 с.

Додаткова

27. *Андреанова Т. В.* Геополитические теории XX в. (Социально-философское исследование). — М., 1996. — 178 с.
28. *Арон Р.* Мир і війна між націями. — К.: Юніверс, 2000. — 688 с.
29. *Бабурин В. Л., Мазуров Ю. А.* Географические основы управления: Курс лекций по экономической и политической географии: Учеб. пособие. — М.: Дело, 2000. — 288 с.
30. *Базив Д. П.* Геополитическая стратегия Украины. — К., 2000. — 192 с.
31. *Бобилева С. Й.* Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. — Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2003. — 528 с.
32. *Бруз В. С.* ООН і врегулювання міжнародних конфліктів. — К.: Либідь, 1995. — 110 с.
33. *Валевський О. Л., Гончар М. М.* Структура геополітичних інтересів України. — К.: НІСД, 1995. — 99 с.
34. *Василенко И. А.* Диалог цивилизаций: социокультурные проблемы политического партнерства. — М.: Эдиториал УРСС, 1999. — 272 с.
35. *Василенко И. А.* Политические процессы на рубеже культур. — М.: Эдиториал УРСС, 1998. — 221 с.
36. *Вілсон Е.* Українці: несподівана нація. — К.: КІС, 2004. — 552 с.
37. *Врублевський В. К., Хорошковський В. І.* Український шлях. На черки: Геополітичне становище України та її національні інтереси. — К., 1997. — 426 с.
38. *Гаджиев К. С.* Геополитика Кавказа. — М.: Междунар. отношения, 2001. — 462 с.
39. *Гідон Г.* Нація і держава. Новий підхід до етнічних конфліктів та обмеження суверенітету. — Львів: Просвіта, 1997. — 136 с.

40. *Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура.* — К.: Фенікс, 2003. — 584 с.
41. *Головатий М. Ф.* Соціологія політики: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003. — 504 с.
42. *Гринев В. Б., Гугель А. С.* Потерянное десятилетие — контуры новейшей политической и экономической истории Украины. — К.: МАУП, 2001. — 432 с.
43. *Гумилев Л. Н.* От Руси до России: Очерки этнической истории. — М.: Танаис ДИДИК, 1995. — 551 с.
44. *Гумилев Л. Н.* Этногенез и биосфера Земли. — М.: Айрис Пресс, 2004. — 556 с.
45. *Дейвіс Н.* Європа. Історія. — К.: Основи, 2000. — 1464 с.
46. *Демони миру і боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби.* — К.: Політ. думка, 1997. — 494 с.
47. *Дергачев В. А.* Геоэкономика Украины: теоретические и прикладные основы. — Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2002. — 244 с.
48. *Дергачев В. А.* Цивилизационная геополитика (Большие многомерные пространства). — Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2003. — 262 с.
49. *Дністрянський М. С.* Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. — Львів: ЛНУ, 2003. — 111 с.
50. *Дністрянський М. С.* Україна в політико-географічному вимірі. — Львів: ЛНУ, 2000. — 310 с.
51. *Дугин А.* Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. — М.: Арктогея-центр, 1999. — 928 с.
52. *Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития / Отв. ред. Ю. А. Борко.* — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 471 с.
53. *Зленко А.* Дипломатия и политика: Украина в процессе динамичных геополитических перемен. — Харьков: Фолио, 2004. — 559 с.
54. *Зюганов Г.* На рубеже тысячелетий. Судьба России в современном мире. — М.: Мысль, 2001. — 574 с.
55. *Камінський А.* Основы міжнародних відносин. — Львів: ЛНУ, 2001. — 208 с.
56. *Киссинджер Г.* Дипломатия. — М.: Ладомир, 1997. — 848 с.
57. *Колосов В. А.* Политическая география. Проблемы и методы. — Л.: Наука ЛО, 1988. — 190 с.

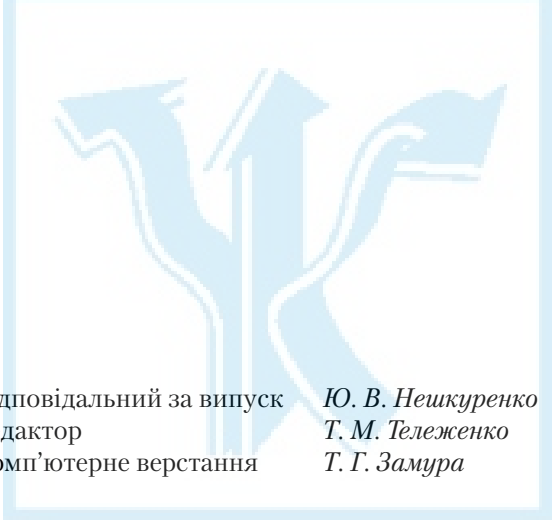
58. *Коппель О. А., Пархомчук О. С.* Міжнародні відносини ХХ ст. — К.: Школяр, 1999. — 255 с.
59. *Кухта Б. А.* З історії української політичної думки: Навч. посіб. — К.: Генеза, 1994. — 368 с.
60. *Лебедева М. М.* Политическое урегулирование конфликтов: Подходы, решения, технологии. — М.: Аспект-Пресс, 1997. — 272 с.
61. *Літкан В. А.* Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. — К.: Текст, 2003. — 600 с.
62. *Лисичкин В. А., Шелепин Л. А.* Глобальная империя зла. — М.: Крымский мост-9Д, Форум, 2001. — 448 с.
63. *Макаренко В. В.* Кто союзники России? Ментальность и геополитика: парадоксы теории безопасности России. — М.: Страдииз; ФИАМР, 2000. — 254 с.
64. *Маначинський О. Я., Пронкін Є. К.* Україна і воєнно-політична обстановка у світі. — К.: НІСД, 1995. — 48 с.
65. *Маначинський О. Я., Соболев А. А.* Воєнна безпека України та вплив на неї геополітичних факторів. — К.: НІСД, 1997. — 163 с.
66. *Мацько А. С.* Міжнародне право: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003. — 216 с.
67. *Мечников Л. И.* Цивилизация и великие исторические реки: Статьи. — М.: Прогресс, Пангея, 1995. — 464 с.
68. *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підручник / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдук*ов та ін. — К.: Либідь, 1999. — 558 с.
69. *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000-ті роки): Підручник / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдук*ов та ін. — К.: Либідь, 2001. — 622 с.
70. *Мокляк Н. Н., Перепелица Г. Н., Фареник С. А.* Феномен воєнно-політичного конфлікту в сучасній етнополітичній ситуації. — К., 1995. — 160 с.
71. *Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т.* Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку). — Ірпінь: Преса України, 2000. — 304 с.
72. *Орлова И. Б.* Евразийская цивилизация. Социально-историческая ретроспектива и перспектива. — М.: Норма, 1998. — 275 с.
73. *Панарин А. С.* Глобальное политическое прогнозирование: Учебник. — М.: Алгоритм, 2000. — 352 с.
74. *Перепелица Г. М.* Конфлікти в посткомуністичній Європі. — К.: НІСД, 2003. — 432 с.

75. *Політологія* посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств / За ред. Є. Бистрицького. — К.: Наук. думка, 1995. — 368 с.
76. *Права* чловека и вооруженные конфликты / Отв. ред. В. А. Карташкин. — М.: Норма, 2001. — 384 с.
77. *Рамоне И.* Геополитика хаоса. — М.: ТЕИС, 2001. — 128 с.
78. *Савицкий П. Н.* Континент Евразия. — М.: Аграф, 1997. — 464 с.
79. *Сорокин К. Э.* Геополитика современности и геостратегия России. — М.: РОССПЭН, 1996. — 168 с.
80. *Соціально-економічна* географія України: Навч. посіб. / За ред. О. І. Шаблія. — Львів, 1994.
81. *Тойнби А. Дж.* Постижение истории: Сборник. — М.: Прогресс, Культура, 1996. — 608 с.
82. *Удовик С. Л.* Глобализация: семиотические подходы. — М.; К.: Рефл-бук; Ваклер, 2002. — 480 с.
83. *Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку.* — К.: НІСД; НІУРВ, 1999. — 192 с.
84. *Фуше М.* Европейская республика. Исторические и географические контуры. — М.: Междунар. отношения, 1999. — 168 с.
85. *Цыганков П. А.* Теория международных отношений: Учеб. пособие. — М.: Гардарики, 2003. — 590 с.
86. *Цымбурский В. Л.* Россия — Земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и ее геополитика. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 144 с.
87. *Чернов П. В.* Россия: этногеополитические основы государственности. — М.: Вост. лит., 1999. — 208 с.
88. *Чиркин В. Е.* Государствоведение. — М.: Юристъ, 1999. — 400 с.
89. *Шаблій О. І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. — Львів: ЛНУ, 2001. — 744 с.
90. *Шевченко В., Іващенко М.* Концепція національних інтересів України. — К.: Слов'янський світ, 1996. — 63 с.
91. *Шпенглер О.* Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории: В 3 т. — М.: Мысль, 1998.
92. *Щокін Г. В.* Концепція соціального розвитку: висновки для України. — К.: МАУП, 2002. — 72 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Геополітика”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Геополітика”	4
Питання для самоконтролю	18
Список рекомендованої літератури.....	20

Відповідальний за випуск *Ю. В. Нешикуренко*
Редактор *Т. М. Тележенко*
Комп'ютерне верстання *Т. Г. Замура*

МАУП

Зам. № ВКЦ-2402

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП